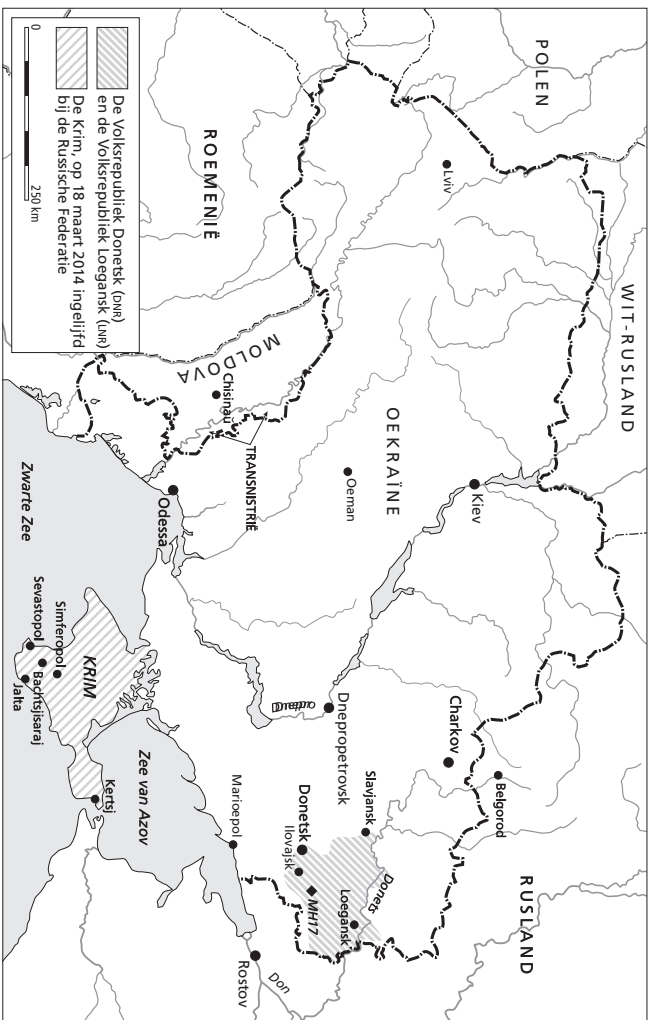

INHOUD

I	Het Associatieverdrag en het Nederlandse referendum	7
II	De oorlog in Oost-Oekraïne	19
III	Het verhaal van een soldaat	32
IV	Het taaie gevecht met de corruptie	41
V	Burgers houden druk op de gewantrouwde overheid	57
VI	Patriotten en neonazi's	68
VII	De Tweede Wereldoorlog als propagandamiddel	83
VIII	Kan Oekraïne uit het dal klimmen?	96
IX	Stemadvies	107

HET ASSOCIATIEVERDRAG EN HET NEDERLANDSE REFERENDUM

Op 6 april 2016 mag de Nederlandse bevolking zich in een referendum uitspreken over de vraag of het parlement het Associatieverdrag van de Europese Unie met Oekraïne moet ratificeren. De meeste Nederlanders hebben geen idee wat voor verdrag dat is, laat staan wat de betekenis ervan is voor Nederland, Europa of Oekraïne. Hun kennis reikt meestal niet verder dan dat rondom dat verdrag een schimmige oorlog is uitgebroken tussen Rusland en Oekraïne, die de verhoudingen tussen West en Oost grondig heeft verpest. Waar komt dat referendum vandaan, wat is de achtergrond van het Associatieverdrag en wat moet je weten over Oekraïne om te snappen wat er op het spel staat?

Sinds 1 juli 2015 hebben Nederlandse burgers het recht een raadgevend referendum te houden over aangenomen wetten of verdragen. De wet die dat regelt was een initiatief van PvdA, GroenLinks en D66. Om een referendum te organiseren moeten minimaal 300 000 handtekeningen bij de Kiesraad worden ingediend. Het referendum is rechtsgeldig bij een opkomst van 30 procent van de kiesgerechtigden (4 miljoen mensen). De uitslag is niet bindend voor de regering.

GeenPeil, een samenwerkingsverband tussen de populistische weblog GeenStijl, Burgercomité EU en het eurosceptische Forum voor Democratie van jurist en publicist Thierry Baudet, besloot afgelopen zomer direct van het nieuwe machtsmiddel gebruik te maken. GeenPeil zocht een schrijnend voorbeeld van machtsmisbruik door de Europese Unie. De Griekse schulden crisis was net bezworen, dus viel de keu-

ze op het Associatieverdrag dat de Europese Unie in 2014 met Oekraïne sloot. GeenPeil noemde het 'een ingrijpende miljardendeal die stillerjes en bijna onbesproken door de beide Kamers in Nederland is geloodst'. Deze 'onwenselijke' Europese toenadering tot Oekraïne leidt volgens de initiatiefnemers onvermijdelijk tot lidmaatschap van de Europese Unie, wat koste wat het kost moet worden vermeden, temeer daar dat de gramschap van Rusland opwekt. Oekraïne ligt nu eenmaal in de invloedssfeer van Rusland en dat moet vooral zo blijven. Dat Rusland de Krim annexeerde en een oorlog in Oost-Oekraïne stuurt, bevoorraadt en financiert, is voor het nee-kamp het beste bewijs dat wij ons niet met Oekraïne hadden moeten inlaten.

In september overhandigde GeenPeil 427 939 geldige handtekeningen aan de Kiesraad en een maand later was de kogel door de kerk. De vraag op het stembiljet voor 6 april luidt: 'Bent u voor of tegen de wet tot goedkeuring van de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne?' GeenPeil zegt nu zich van een stemadvies te zullen onthouden, maar een blik op de site toont aan dat de achterban inmiddels een onversneden Oekraïnehaat heeft ontwikkeld. Op 1 februari ging ook een ja-campagne, Stem voor Nederland, van start, die wordt gedragen door een aantal partijleden van VVD, CDA, D66 en PvdA. Hun gezicht is de conservatief Joshua Livestro. PVV, SP en de Partij voor de Dieren voeren een nee-campagne, D66 gaat werven voor het verdrag.

De overheid stelde 2 miljoen euro subsidie ter beschikking om actie voor het referendum te voeren. De ja-campagne kreeg bovendien 200 000 euro van de Amerikaanse investeerder George Soros, die zich met zijn Open Society Foundation al decennia inzet voor democratisering van het voormalige Oostblok en de hervormingen in Oekraïne krachtig

steunt. GeenPeil sprak er schande van dat een Nederlands referendum is gekocht door een Amerikaanse miljardair.

Premier Rutte is voor het verdrag, omdat het goed is voor de handel, maar of de regering het zal ratificeren is onduidelijk. Kamerleden gaven aan bij een opkomst van meer dan 30 procent de uitslag serieus te zullen nemen. Daarmee is dit referendum uniek in Europa: niet alleen hebben de Nederlandse regering en de volksvertegenwoordiging het verdrag al goedgekeurd, in de meeste Europese lidstaten was het een hamerstuk.

Wat is de Associatieovereenkomst met Oekraïne?

Associatieverdragen heeft de Europese Unie met zulke verschillende landen als Algerije, Chili, Egypte, Israël, IJsland, Marokko, Zuid-Afrika en Turkije. Het zijn uiteenlopende verdragen voor politieke en economische samenwerking, bedoeld om de contacten te intensiveren, de handel te stimuleren en de stabiliteit in Europa te vergroten. Een Associatieverdrag resulteert niet automatisch in een lidmaatschap van de Europese Unie, zoals de organisatoren van het referendum beweren. Sterker nog, toen de Baltische landen, Polen, Tsjechoïë, Slowakije, Slovenië en Hongarije in 2004 lid werden van de Europese Unie, zocht Europa een middel om de onderontwikkelde landen van de uiteengevallen Sovjet-Unie voorlopig buiten de deur te houden. Armenië, Georgië, Azerbeidzjan, Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavië werden afgescheept met het Oosters Partnerschap met de Europese Unie, een los verband met Europa dat geen enkele concrete toezegging doet over lidmaatschap.

Met Oekraïne wordt al sinds 2007 onderhandeld over een Associatieovereenkomst. Het verdrag is meer dan een handelsakkoord: het verplicht Oekraïne tot serieuze politieke en economische hervormingen. Het staat vol fraaie voorne-

mens, van 'eerbiediging van de democratische beginselen, de rechtsstaat, goed bestuur, mensenrechten en fundamentele vrijheden', tot aan waarborgen voor 'de rechten van minderheden, respect voor diversiteit en menselijke waardigheid en gehechtheid aan de beginselen van de vrijemarkteconomie'. Gewezen wordt op het belang van het tegengaan van de verspreiding van massavernietigingswapens, onschendbaarheid van de grenzen en een gemeenschappelijk Europees veiligheidsbeleid.

Daartegenover staan verbetering van de handel en visumvrij reizen, wat Oekraïne van levensbelang acht. Het land, dat in 1991 bij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie onafhankelijk werd, gaat gebukt onder een zware Sovjeterfenis: corruptie, inefficiëntie en machtsmisbruik door een kleine klasse van oligarchen. Rusland beschouwt Oekraïne, waarmee het sterke historische en culturele banden heeft, als onderdeel van zijn invloedssfeer. Maar die Russische dominantie heeft het land de afgelopen 25 jaar geen enkele vooruitgang gebracht. Ook de eigen politieke elite is niet in staat gebleken het land tot bloei te brengen. Daarom kiezen de Oekraïners nu voor andere beschermheren. Dat mag niet van Moskou en Geen-Peil geeft Vladimir Poetin gelijk.

Oekraïne heeft de pech tussen Rusland en de Europese Unie ingeklemd te liggen. Opeenvolgende Oekraïense presidenten hebben geprobeerd zich aan de invloed van Rusland te onttrekken. Zo schreef Leonid Koetsjma, president van 1994 tot 2005, al begin deze eeuw een boek met de veelzeggende titel *Oekraïne is geen Rusland*. In 2004 gingen de Oekraïners voor het eerst massaal de straat op tegen verkiezingsfraude en voor president Viktor Joesjtsjenko, die voor Europa koos. Maar die Oranje Revolutie verzandde. In 2010 kreeg Oekraïne met Viktor Janoekovitsj uit Donetsk opnieuw een pro-Russische president. Toen zelfs deze in het najaar van

2013 besloot vóór het Associatieverdrag te kiezen, voerde Poetin de druk zo hoog op dat Janoekovitsj een week voor de ondertekening, die op 29 november 2013 in Vilnius plaats zou vinden, bakzeil haalde. Weer gingen honderdduizenden demonstreren en Euromajdan was geboren. De beweging dankt zijn naam aan Majdan Nezalezjnosti, het Onafhankelijkheidsplein in Kiev, waar het massaprotest plaatsvond. Deze keer verliep de opstand aanzienlijk grimmiger, ging gepaard met bloedvergieten en eindigde op 22 februari 2014 met de vlucht van Janoekovitsj, die vervolgens door zijn eigen Partij van de Regio's werd weggestemd. Moskou noemde het een staatsgreep van een 'fascistische junta'.

Europese diplomaten zeggen dat Rusland nooit duidelijk heeft gemaakt waarom het Associatieverdrag een belemmering zou zijn voor de handel tussen Rusland en Oekraïne. De Europese Unie doet zelf volop zaken met Rusland. Andere Europese landen die een Associatieverdrag hebben met de EU, zoals bijvoorbeeld het pro-Russische Servië, is door Rusland nooit een strobreed in de weg gelegd. De Oekraïners staan op het standpunt dat zij zelf mogen bepalen met wie zij internationale verdragen sluiten. Op 27 juni 2014 ondertekende de nieuwe president Petro Porosjenko het Associatieverdrag alsnog.

Toen op 1 januari 2016, tot woede van Poetin en GeenPeil, het uitgebreide Vrijhandelsverdrag met Oekraïne van kracht werd, dat het grootste onderdeel is van het Associatieverdrag, verbrak Rusland alle economische banden met zijn buurland. Deze draconische strafmaatregel kost Oekraïne miljarden euro's, maar berokkent ook Rusland zelf forse schade.

Zo heeft het Associatieverdrag geleid tot een unieke situatie: nooit eerder in de geschiedenis van de Europese Unie leidde een pak papier van tweeduizend bladzijden niet alleen

tot een handelsboycot, maar ook tot een echte oorlog, die volgens de Verenigde Naties al meer dan negenduizend doden heeft gekost. Waar de Russische president Poetin al jarenlang roept dat de NAVO zijn onmetelijke land omsingelt, is toenadering tot de Europese Unie nu ook al een bedreiging van Ruslands staatsveiligheid gebleken.

Waarom reageert Rusland zo kwaad?

We waren gewaarschuwd: in augustus 2008 onderstreepte Poetin met een felle vijfdaagse oorlog tegen Georgië dat hij het NAVO-lidmaatschap van deze Kaukasus-republiek niet zou tolereren. Enkele maanden daarvoor had hij de wereldleiders op een NAVO-top in Boekarest laten weten dat dat ook voor Oekraïne gold. Hij zei dat hij Oekraïne niet als zelfstandige staat beschouwde. Dat werd echter uitsluitend opgevat als een waarschuwing aan het adres van de NAVO. En dus was Europa in maart 2014 totaal verrast door de plotselinge annexatie van de Krim en de morele, militaire en materiële steun voor de gewapende opstand in het oosten van Oekraïne. Het Westen kondigde sancties tegen Rusland af, maar het verdedigen van het grondgebied werd aan Oekraïne zelf overgelaten.

Poetin ziet de keuze van Oekraïne voor Europa als een vernedering van Rusland. Wat hem kwaad maakt, is dat het Associatieverdrag toetreding tot de Russische Douane-unie onmogelijk maakt. Dit handelsverdrag is een van de hoekstenen van de Euraziatische Unie, Ruslands tegenhanger van de Europese Unie. Want anders dan zijn antiwesterse retoriek doet vermoeden, spiegelt Rusland zich wel degelijk aan Europa. Het idee voor de Euraziatische Unie ontstond in 2009. Inmiddels zijn Wit-Rusland, Armenië, Kazachstan en Kirgizië toegetreden, maar zonder Oekraïne blijft dat voor Rusland een nogal oninteressant gezelschap. En zelfs die tamme

club trad niet helemaal con amore toe: de Wit-Russische dictator Aleksandr Loekasjenko en zijn Kazachse evenknie Noersoeltan Nazarbajev zijn niet gecharmeerd van Poetins dominantie. Toen de Russische president zich liet ontvallen dat de grenzen van Kazachstan ook redelijk willekeurig zijn getrokken, zag Nazarbajev zich genoodzaakt hem op de vingers te tikken. In de hoofdstad Astana gingen alle alarmbellen af. Ook in Kazachstan wonen veel Russen, die zich door Poetin beschermd zouden kunnen wanen. Wit-Rusland probeert eveneens te schipperen door de banden met Europa aan te halen.

Behalve geopolitiek gezichtsverlies vreest het Kremlin ook dat een Europees Oekraïne een voorbeeld zou kunnen worden voor democratisering in Rusland zelf. Poetin is er bij zijn herverkiezing in 2012 in geslaagd de oppositie in Moskou, die voor het eerst met tienduizenden middenklassers de straat op ging, weer praktisch monddood te maken. Een heropleving van het protest kan hij niet gebruiken: dit najaar zijn er parlamentsverkiezingen. De westerse sancties zijn een klap voor de Russische economie, maar een veel ernstiger bedreiging is de lage olieprijs. 'De gezondheid van de Russische economie is niet afhankelijk van binnenlandse politiek, sancties, technologische innovatie, de beslissing tot toenadering tot het Westen of vriendschap met China,' aldus Andrey Movchan van het Carnegie Center in Moskou. 'De enige factor die de Russische economie beïnvloedt is de prijs van olie en gas.'

De Russische krant *Vedomosti* schat de kosten van de westerse sancties tussen 2014 en 2017 op 170 miljard dollar en van de lage olieprijs op 400 miljard dollar. Rusland teert snel in op zijn reserves, het land zit in een recessie, de inflatie was vorig jaar 20 procent en de roebel verliest rap aan waarde. Westerse investeerders trekken zich terug. Russische economen en zakenlui maken zich grote zorgen over het kortzichtige beleid

van het Kremlin. De kapitaalvlucht neemt weer toe. Poetin zag zich zelfs tandenknarsend genoodzaakt een aantal staatsbedrijven als Aeroflot en Rosneft in de verkoop te zetten. Banken wankelen en er zijn protesten van pensioentrek- kers, vrachtwagenchauffeurs, artsen en gedupeerde hypo- theekhouders. Poetins sociaal contract met de bevolking staat onder druk. De stagnatie in Rusland sterkt de Oekraï- ners alleen maar in hun opvatting dat zij de goede keuze heb- ben gemaakt: Poetins economische beleid is een doodlopen- de weg.

Wat staat er in Oekraïne op het spel?

De Oekraïners begrijpen heel goed dat lidmaatschap van de Europese Unie nog decennia niet aan de orde is; een kwart van de bevolking is er zelfs helemaal geen voorstander van. In Oekraïne hebben ze op dit moment wel iets anders aan hun hoofd. Na het luwen van de oorlog in het oosten woedt er in het land een strijd tussen heden en verleden, tussen moderni- sering en conservatisme. Tussen hervormers en hen die de status quo (en hun grote financiële belangen) willen behou- den. De Nederlandse tegenstanders van het verdrag hebben de uitkomst van die strijd vast beslist: Oekraïne mag niet mo- derniseren maar dient zich koest te houden en te blijven zit- ten in het hok waar het hoort: de Russische wereld. Dat is een stem voor de oligarchie.

De meeste Oekraïners zijn het daar niet mee eens. On- danks de zware economische crisis en de oorlog blijft de steun voor de Europese koers groot. Volgens de laatste pei- ling van het Kievse Internationaal Instituut voor Sociologie (januari 2016) is 52,7 procent van de bevolking voorstander van lidmaatschap van de Europese Unie en 23,1 procent te- gen. De Russische Douane-unie blijft extreem impopulair: landelijk is slechts 17 procent van de Oekraïners voor toetre-